

PÁLMÁNY BÉLA

Új módszerek – új lehetőségek

A prozopográfia új módszerei és kapcsolata a hagyományos genealógiával, archontológiával a reformkori magyar országgyűlések almanachjai alapján

I. A prozopográfia fogalma, módszerei, kapcsolata a genealógiához és archontológiához – dióhéjban

A tudományos igényű magyarországi genealógia és vele szoros kapcsolatban a heraldika két és fél évszázados múltja tekint vissza. Közismert, hogy 1848 előtt a nemességigazolások és a birtokperes sikeres lefolytatása tették elemi érdekévé a rendi kiváltságosoknak leszármazásuk hiteles feltárását és bizonyítását. A magyar családkutatás egészen 1945-ig a nemességközpontúság jegyeit viselte magán, majd közel 40 évig mint „reakciós áltudomány” megbélyegzetté válva csak családi levéltárak segédleteinek készítéséhez kapcsolódhatott.

Az archontológia – az ország vagy egy-egy megye, város vezetőinek, egyes állami vagy egyházi hivatalok, intézmények teljes személyzetének és működési idejének feltárása – elé a marxizmus jegyében nem támasztottak a leszármazások kutatásához hasonló ideológiai korlátokat, de kevesen művelték, és többnyire nem is tekintették történeti segédtudománynak, csak segédlet összeállításnak.

A kutatók számára a legfőbb problémát máig az okozza, hogy e két diszciplína – a családkutatás és a vezetők kimutatásai, adatállományai nincsenek egymással szerves kapcsolatban elfogadott és követendő szabályok szerint. Így a tisztviselő személyek azonosítása is gondot okoz, életadataik pedig csak akkor jelentkeznek, ha hivatalviselésük végét haláluk okozta, a családfákon pedig legfeljebb a személy legmagasabb tisztségének jelölésére van hely.

A prozopográfia az előbbiekhöz képest új történettudományi kutatási módszer, amelynek szabályait az 1970-es évektől dolgozták ki angol tudósok. Lawrence Stone, a fogalom megalkotója szerint „a prozopográfia a történelem szereplőinek egy közös háttérrel rendelkező csoportjának vizsgálata, a közös jellemzők alapján, az életükről készült kollektív tanulmány”. A modern társadalomkutatás interdiszciplináris módszere, eszköze lett és egyben annak terméke, eredménye is. Feltárja a politikai tevékenység társadalmi gyökereit, vizsgálja a társadalmi struktúrát és mobilitást. A létrejött termékek szigorúan meghatározott szempontok szerint készített történelmi személyi adattárak, kollektív biográfiák, amelyek

túlmutatnak a lexikonok szokásos adatfajtáin. A vizsgálat egy meghatározott társadalmi csoport minden tagjára, személyi háttérére (életkor, társadalmi és családi helyzet, vagyon, iskolázottság, hivatali pálya, szellemi munkásság) kiterjed, így kíván magyarázatot találni pl. a politikai beállítottságra. A kutatások Stone iskolája szerint eredendően nem kiemelkedő történelmi személyiségekre, hanem a névtelen tömeg egy közös ismertetőjegyek alapján kiválasztott csoportjára, a személyek közötti kapcsolatokra terjednek ki.

A prozopográfia nem egyének tanulmányozásáról szól, ugyanakkor nem pusztán listák összeállítása bizonyos típusú tisztségviselőkről, amely az archontológia területe. A körülhatárolt csoport(ok)on belüli személyekre vonatkozóan össze kell gyűjteni a meghatározott adatokat, hogy ezáltal elvégezhető legyen bizonyos szintű statisztikai általánosítás, és kirajzolódjék egy társadalomtörténeti tábló.

A francia Claude Nicolet fogalomértelmezése szerint a prozopográfia a társadalomtudomány önálló ága, amely felöleli a genealógiát, az onomasztikát (a tulajdonnevek története, fejlődése, elterjedése kutatását) és a demográfiát, s a csoportok mint a politika- és társadalomtörténet alapelemeinek történelme. Elkülöníti személyek sorozatait, akiknek közös politikai és társadalmi jellemzőik, szervezeti hovatartozásuk van, és az elemzések azonosítják az állandó és változó adataikat.

Az első jelentős prozopográfiai művek ókori és középkori társadalmi csoportok tagjaira vonatkoznak (pl. Anthony R. Birley munkái). Ez nem véletlen, hiszen e régi idők forrásai felettébb szerteágazó és szórt jellegűek – lehetnek feliratok, krónikák és okleveles említések –, így adataik összegyűjtése és a személyekkel való azonosítása elkerülhetetlen kutatói feladat. A személyekre vonatkozó adatok a tradicionális biográfiák minden témakörére vonatkoznak, így jellegük szerint kiterjednek a családfára, továbbá rang- és kitüntetés elnyerési, birtokszerzési eseményekre, másrészt a tanulmányokra, a közpályára vagy foglalkozásra, tudományos, irodalmi vagy művészi, illetve közéleti tevékenységre.

A hagyományos életrajzok mindezen adatokat narratív formában közlik, ám az elbeszélő jelleg nem ritkán azt

is lehetővé teszi, hogy az adatok hiánya felett ügyesen át-
lépjenek a szerzők. A prozopográfia szigorú szabályai ez-
zel szemben kötelezővé teszik, hogy minden névcikk kitér-
jen mindegyik életpálya témakörre. Tehát az adatok hiányát
be kell vallani, vagy jelezni kell, hogy körülbelül a szüle-
tés, a halálozás dátuma, ismeretlen maradt az iskolák neve,
a közpálya egyes időszakai. Mindez nagymértékben segí-
ti az adatállomány alapján végzett statisztikai számításo-
kat, összehasonításokat, illetve a további kutatások irányá-
nak kijelölését.

II. A parlamenti elit prozopográfiája – a brit példa

A parlamentek tagjainak, képviselőinek életrajzi adattárak-
ban való feldolgozására más országokban is vannak példák,
ha nem is bőséggel. Az első és máig leghíresebb vállalkozás
a brit parlament történetének kutatása, amely mércénk lehet
az összehasonlításához. Egy munkáspárti miniszter, Josiah
Wedgwood ezredes kutatásaihoz (*Members of Parliament
1885–1918*) mások is csatlakoztak, elsősorban Sir Lewis Bern-
stein Namier (1888–1960) manchesteri professzor. 1940-
ben megalakult a brit parlament felügyeletével és anyagi tá-
mogatásával működő Történeti Kutató Intézet (*Institute of
Historical Research*), Namier mellett más híres történészek
(Sir Frank Stenton, Sir John Neal) csatlakozásával.

A II. világháború után a munkálatok újraindultak. A ki-
tűzött cél az angol majd brit parlamentek történetének al-
apos feltárása volt a 13. századi kezdetektől 1867-ig, a máso-
dik parlamenti reformig. Namier maga az 1754–1790 közötti
korszakkal foglalkozott a prozopográfia eszközeit alkalmaz-
va. Az életrajzi adatokon kívül érdeklődése a toryk és a whigek
kis (pártiszert) csoportjaira és azok változó szervező motívu-
maira irányult. A képviselőházat olyan intézménynek tekin-
tette, amely testületi élettel bírt, tagjai presztízst, társadalmi
előnyöket élveztek. Saját bevallása szerint nem hitt az elvek-
ben és szerinte a legjobb kormányzati forma a piszkos ön-
érdekű elit volt. Siegmund Freud barátja és csodálója volt,
a pszichohistoria úttörői között tartják számon. Háromkö-
tetes könyve 1964-ben, négy évvel halála után jelent meg és
John Brooke látta el előszóval. A három kötet tárgyát az 1754–
1790 közötti hat parlamenti választás, a 314 angol, ír, skót és
walesi választókerület és azok 1966 alsóházi képviselőjének
vizsgálata alkotja.

Az elmúlt 50 évben 41 kötetnyi brit parlamenttörténet
jelent meg 15 szerzőtől, 10 korszakról. A legkorábbi vizsgált
korszak az 1386–1421, a legkésőbbi az 1820–1832 közötti cik-
lusok, ám közben vannak fehér foltok a kutatásban (1422–
1508, 1640–1660). 2009 óta dolgoznak a záró 1832–1867-es
időszak 401 választókerülete és 2589 alsóházi képviselője életrajzi
adattárán.

1998 óta a Lordok Háza tagjaira is kiterjesztették a ku-
tatást, folyik az 1660–1832 közötti, sőt legújabbban az angol
polgári forradalom körüli évtizedek (1604–1660) felsőháza-
inak feltárása is. Az intézményi háttér imponáns. Dr. Paul
Seaward igazgató vezetésével 25 kutató dolgozik a History of
Parliament Trust égisze alatt.

Milyen adatokat tartalmaznak ezek a parlamenti történe-
ti személyi adattárak? Az életrajzok lexikális részét a család
és neveltetés (életadatok, vallás, szülők, feleségek, iskolák) és
a betöltött tisztségek alkotják, majd a politikai pálya narratív
leírása következik. A társadalmi státusz meghatározását na-
gyon nehezíti, hogy még a 18. században is csak négy hivatás
volt: a jogász-hivatalnok (*lawyer and placemen*), az egyházi,
a katonai és a tengerészeti. Túl tág volt a jelentése a falusi úri-
ember (*country gentleman*), a kereskedő (*merchant*) foglal-
kozásoknak, sőt az *adventurer* is szalonképes volt, ami akkor
inkább vállalkozót, újabban kalandort jelent, de ide sorolták
például a hivatásos házassági üzletkötőket is.

III. A magyar országgyűlési almanachok hagyománya

A magyar országgyűlések története szintén a 13. századig
nyúlik vissza (1267-ben királyi szerviensek esztergomi gyű-
lése; 1290, 1298 főpapok, bárók nemesek óbudai majd pesti
gyűlése) és 1445-től vált rendszeressé ülésezése a főpapok, fő-
urak mellett a köznemesség és a szabad királyi városok rész-
vételével. Egybehívási és szervezeti rendje, hatásköre továb-
bi 150 éven át finomodott. A legfőbb változást az jelentette,
hogy a Rákos mezei gyűlések tömeges köznemessi részvételét
felváltotta a vármegyék, a városok és a káptalanok 1-2 fős kö-
vetdelegálása. Az 1608. évi I. tc. 240. évről meghatározta a tör-
vényhozásba meghívandók körét és a kéttáblás szervezetet.

A diétai részvételre jogosult természetes és jogi személyek,
illetve rendi kategóriáik szigorú meghatározottsága egyértel-
művé teszi a prozopográfiai vizsgálatok alapkövetelményé-
nek minősülő szilárd csoportképző kritériumokat és a kötött
személyi összetételt. A törvényhozó testület tagjai kétszere-
sen is elitet alkottak, mivel a kiválasztottak választottjai vol-
tak. A Magyar Királyság és tartományai teljes politikai elitje
körülhatárolható és sok szempont szerint elemezhető, ha
a diéták résztvevőinek teljes körét rendi csoportjaikat alapul
véve soroljuk be. A teljes körűséget biztosítják a résztvevők-
ről készült korabeli névjegyzékek, amelyek 1790 után magyar
és latin nyelvű nyomtatványokban rendelkezésre állnak. El-
lentétben az 1848-tól megválasztott népképviselői ország-
gyűlésekkel, ahol minden képviselő egyenrangú és egyenlő
szavazatú volt, a rendi diétákra a bonyolult szabályok és szo-
kások által szigorúan meghatározott és betartott rangsor és az
egyenlőtlenség volt jellemző. Ezt figyelembe kell venni a ren-
di csoportok képzésekor és nem helyes egyszerű betűrendbe
tenni az összes felső és alsótáblai tagot, követet és képviselőt.

Tekintsük át röviden a magyar országgyűlési almanachok
sorozatait! Bár az almanach szó eredetileg irodalmi, isme-
retterjesztő stb. írásokat, esetleg naptárt is tartalmazó zseb-
könyvet, évkönyvet jelentett, ám az uralkodóházak és főran-
gú családok életadatait közlő gothai almanachok mintájára
az országgyűlések tagjairól, követeiről választási cikluson-
ként kiadott életrajzi köteteket is hagyományosan almanach-
nak nevezzük.

Magyarország Karairól és Rendjeiről, vagyis a pozsonyi
országgyűlések tagjairól, követeiről nyomtatott és fűzött név-
és lakkönyvek először az 1825–27. évi diétára latinul jelentek

meg, majd a továbbiakról magyarul láttak napvilágot; az 1848 nyarán Pestre összehívott „Nemzeti Gyűlés” összes tagjáról, majd az 1861. és 1865. évi felsőtáblákról is kiadott a „Névso-ra azon Főpap, Zászlós és Országnagy uraknak, kik az 1861-ki April 6-án megnyitott Országgyűlésre Pesten megjelentek”.

Az országgyűlés hagyományos felsőtábláját 1885-ben szervezték át polgári főrendiházzá, amelynek immár csak a tényleges főpapok és a vagyoni cenzust elérő főurak lehet-tek a tagjai, de új tagsági jogot nyertek például a felsőbíró-ságok elnökei. E reformmal egy időben jelent meg első ízben az 1884–1887. évi országgyűlésről a Halász Sándor által szerkesztett *Országgyűlési almanach* főrendiházi, illetve képviselőházi két kötete, ami ciklusonként rendszeressé vált. 1887-től Sturm Albert szerkesztett négy ciklust és a „Sturm-féle almanach” 1940-ig sorozattá lett. E kötetek „rövid életrajzi adato-ka” tartalmaztak a törvényhozó testület tagjairól, amelyet maguk az érintettek állítottak össze. Műfajilag narratív ön-életrajzok, íróiknak azonban a szerkesztő nem írta pontosan elő, hogy milyen adatokat milyen részletességgel közöljenek magukról, közéleti és politikai pályájukról; kivételt a pártál-lás jelentett, ami sokszor változott. Az ülésnaplókban és iro-mányokban ugyanis 1944 előtt soha nem jelölték a képviselők pártbeli hovatartozását, mivel a honatya az országgyűlésben nem a pártját, hanem a választókerületét képviselte és párt-csoportjaik inkább klubok voltak.

A két világháború között a két Nemzetgyűlésről (1920–1926), majd az 1926. évi polgári jellegű reformmal létreho-zott felsőházról és képviselőházzal 1940-ig minden ciklus-ban kiadták az egyre bővebb és adatgazdagabb almanachokat.

A II. világháború után ez a hagyomány megszűnt. 1945 és 1990 között egyetlen országgyűlésről sem jelent meg alma-nach, nyilvánvalóan összefüggésben a parlamentarizmus sze-repének, jelentőségének az államszocializmus korában bekö-vetkezett csökkenésével.

IV. A magyar országgyűlési almanachok munkálatai a közelmúltban és a jelenben

1990-ben Szabad György, a harmadik magyar köztársaság első szabadon választott országgyűlésének elnöke, történész generációk professzora a Házbizottság egyetértésével elindította a jelenkori almanachsorozatot, amely mind a hat cik-lus parlamentjéről elkészült a Jelenkor kutató Alapítvány Marelyin Kiss József által vezetett munkacsoportja gondozásában. Az elbeszélő jellegű képviselői életrajzok bemutat-ják a család 3–4 nemzedékének tagjait, részletesen ismertetik az iskolai, szakmai, közéleti és politikai pályafutás főbb állo-másait, minden képviselőről fényképet is közölnek.

A vaskos kötetek lapjainak közel fele mellékleteket tartal-maz, amelyek táblázatok százaiban dolgozzák fel az ország-gyűlési választások összefoglaló adatait, közlik a választási eredményeket, bemutatják az országgyűlés tisztikarát, képvise-lőcsoportjait, bizottságait. A képviselők szociológiai össze-tételét is sokoldalúan elemzik, bemutatva legmagasabb isko-lai végzettségüket és foglalkozásaikat, életkor és korcsoport, nem és szülőhelytípus szerinti megoszlásukat.

Szerepelnek a köztársasági elnökök, a kormány tagjai (mi-niszterelnök és helyettesei, tárcavezető és tárca nélküli mi-niszterek, államtitkárok) kinevezési és tisztség végi dátumok-kal, vagyis egy teljes jelenkori archontológiai összeállítás is készült. Nem maradtak ki az almanachból a nemzetközi szer-vezetekbe (Európa Tanács Parlamenti Közgyűlése, Észak-at-lanti Szerződés Parlamenti Közgyűlése, az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet Parlamenti Közgyűlése, az In-terparlamentáris Unió Magyar nemzeti csoport vezetősége, a Kárpát-medencei Magyar Képviselők Fóruma) választott magyar tagok sem. A jelenkori almanachsorozat e részletes-ségével, sokoldalúságával teljes mértékben megfelel a képvise-lői almanach műfaj, az archontológia és a prozopografikus személyi adattár sokoldalú követelményeinek, és túlzás nél-kül nemzetközi színvonalú forrásgyűjteménynek mondható.

1990 után egy történeti almanachsorozat munkái is el-kezdődtek. Eddig az 1944–1949 közötti három törvényho-zó testület, az Ideiglenes Nemzetgyűlés, az 1945. szeptembe-ri választásokon megválasztott Nemzetgyűlés, valamint az 1947–1949 közötti Országgyűlés tagjairól jelentek meg köte-tek Vida István majd Marelyin Kiss József főszerkesztésével. Az 1949–1989 közötti népköztársasági – valójában kommu-nista, egypárti – parlamentek ciklusonkénti almanachjainak összeállítása mellett és ellen is lehet érvelni, mivel a teljes-ség igényével szemben tény, hogy ezek nem voltak tényleges népképviselőket, többpártiságot tükröző törvényhozó hatal-mi testületek, hanem a pártállam különböző politikai szín-tereiként működtek.

Az 1848 júliusában Pesten összeült első magyar népkép-viseleti országgyűlés a választójog nem nemesekre való ki-terjesztésével új korszakot nyitott a hazai parlamentarizmus történetében és azzal, hogy végig kitartottak a szabadságharc ügye mellett, legitimitást is biztosítottak az önvédelmi harc-nak. E fontos évfordulóra Szabad György elnökletével nyolc –további hivatás szerint történész – képviselő részvételével szerkesztőbizottság alakult, akik megszerkesztették és kiad-ták *A magyar országgyűlés 1848/49-ben* című kötetet. A ki-lenc történész tanulmánya közép-európai összehasonlítás-ban, a törvényhozás szerkezeti átalakulásának és a kormány parlamenti felelőssége jelentőségének bemutatásával taglalta a legfontosabb tárgyköröket (honvédelem, jobbagyfelszaba-dítás, pénzügyek, művelődés- és egyházpolitika, erdélyi unió, nemzetiségi kérdés).

Felmerült a javaslat, hogy szükséges lenne a népképviselő-k névtárának közzéadása is, mivel e témában a kutatások még nem hoztak megbízható eredményeket. Valóban nem rendel-keztünk teljes, a korabeli forrásokkal egybevetett és ellenör-zött névtárral, mivel a képviselők mandátumai csak a ple-náris ülés megerősítésével váltak igazolttá, ez pedig számos esetben késlekedett, vagy a zaklatott 1849-es évben – az eltá-vozt vagy lemondottnak nyilvánított és a helyükre pótlólag választott képviselők esetében – nem is történt meg. Az eredeti források teljes körű feltárását és elemzését igénylő feladatra e tanulmány szerzőjét kérték fel. A képviselőház immár hite-les névsora az erdélyi és a néhány szlavóniai és határőrvidéki honatyával együtt 450 – immár bizonyosan tényleges képvise-lőnek nevezhető – személyt tartalmazott. Csak a neveket, a

szakirodalomból összegyűjthető életadatokat, a foglalkozást és a választókerületet, valamint az igazolás, illetve mandátumtól megfosztás dátumát mutattam ki, ám a jegyzék így is a kérdőjelek sokaságát tartalmazta, jelezve mennyire kevésbé ismert legendás, első polgári parlamentünk tagjainak az élete.

Javasoltam, hogy vállalom egy bő életrajzi almanach összeállítását, eredetileg arra gondolva, hogy a Függetlenségi Nyilatkozat kihirdetésének 150. évfordulójára, 1999 tavaszára meg is jelenhet. A csoporthoz jeles levéltárosok és történészek csatlakoztak, mivel a forradalom és szabadságharc helyi politikai eseményeit itthoni, erdélyi, felvidéki és délvidéki magyar historikusok széles köre kutatta. Végül éppen 48 szerzője lett a kötetnek, közülük heten határon túliak, és 2002-re – Kossuth Lajos születésének 200. évfordulójára – meg is jelent.

Az anyaggyűjtés elején bebizonyosodott, hogy a felsőháznak átnevezett felsőtábla 790 meghívott tagjáról 150 év alatt semmilyen kritikai névsor nem készült és a 377 magyar és horvát-szlavón, illetve 73 erdélyi népképviselő közül csak 130 személyről volt valamely általános életrajzi lexikonban vagy Szinnyi József magyar írók életét és műveit bemutató kötetekben kisebb névcikk. Nem egy esetben a nevüket is hibásan ismertük. Az öt országra kiterjedő levéltári kutatások anyakönyvekre, vármegyei és városi közgyűlési iratokra és jegyzőkönyvekre, különböző összeírásokra, családi és személyi levéltárakra terjedtek ki.

Az almanach zöme narratív életrajzokat tartalmaz az összes népképviselőről és a felsőház tagjai közül 21 tisztségviselőről, miniszteri tisztú illetve Országos Honvédelmi Bizottmányba választott tagról. A korábbi rendi felsőtáblához képest az 1848-as felsőház részvételre jogosult tagjainak a rendi csoportjai nem változtak, még a címzetes püspökök is meghívást kaptak, régi jogon. A meghívott 790 tag közül 232 (29,37%) jelent meg egy vagy több ülésen, de Debrecenben már csak 35 főpap és mágnás jelentkezett. A felsőház kevés érdemi tárgyalást végzett, ritkán ült össze, ezért terjedmi okokból is indokolt volt, hogy „egyszerű” tagjairól, főleg a távol maradt 530 személyről ne készüljön teljes, narratív biográfia. Esetükben az életadatokon kívül csak a korábbi és későbbi országgyűléseken való részvételt, a szabadságharc alatti tisztségeket, bizottsági tagságokat, a későbbi elítélést vagy amnesztiát jeleztük, lexikális rövideggel. Ez az „életrajzi adattár” így is 85 oldalnyi lett. A prozopográfia módszere ezzel első ízben jelentkezett a magyar parlamenti almanachokban.

Az életrajzok alapján a bevezető rövid társadalomstatisztikai elemzést is közölt. Addig ilyen számítások – adatok hiányában – nem készülhettek. Im már megállapítható lett, hogy a népképviselők közül a rendiség terminusai szerint hányan voltak mágnások (25 fő), köznemesek (325) és városi polgárok (54), illetve milyen mértékű volt a népesség 94-95%-át alkotó közrendűek – honoráciorok és mezővárosiak (40 fő) kézművesek (4) és jobbágyok (2) – képviseleti aránya. A jogegyenlőségbe emelt volt alávetett (*subditus*) tömeg képviselői csak mintegy tizedét (10,22%) tették ki a törvényhozás alsóházának. A polgári foglalkozások meghatározása nehéz feladat volt, mert a források alapján is nehéz eldönteni, hogy például gróf Széchenyi Istvánt négy uradalma alapján földbirtokosnak vagy minisztersége okán tisztviselőnek soroljuk-e be, mint

ahogy Kossuth Lajos, sőt, Vörösmarty Mihály is pesti ügyvédnek kellett, hogy minősüljenek a korabeli cím- és névtárak alapján. A két fő csoport a gazdálkodó (107 fő – 23,66%) illetve az értelmiségi-tisztviselő (343 fő – 76,44%) lett. A népképviselők nemzetiségi megoszlásának vizsgálata is újdonságot hozott, mert az immár megbízható életrajzokból kiszámolható volt, hogy 65 magát más nemzethez soroló honatya volt, míg korábban csak 40-45 főre becsülték számukat. További elemzések is lehetségesek, remélhetőleg ezekhez is kellő ismeretanyagot nyújt az 1848/49-es magyar parlament almanachja.

A kötetet 2002. március 13-án mutatták be az Országházban. (Ebben az évben jelent meg Jónás Károly és Villám Judit 69 országgyűlési házelnök életrajzát feltáró imponáns munkája is.) A bemutatás után Áder János házelnök és Soltesz István főtthár uraktól felkérést kaptam a folytatásra. Természetesnek tartottam, hogy az új téma a reformkor legyen, hiszen a szabadságharc vezetői politikai pályájukat e diétákon kezdték.

A korszakhatárt 1825, illetve 1848 képezte, mivel az 1790. évi LXVII. tc. által létrehozott, majd a francia háborúk alatt félbemaradt rendszeres bizottságok munkálatainak felülvizsgálatát az 1825. évi VIII. tc. alapján választott kilenc országgyűlési bizottság 1828-tól ülésezett Pesten és a jelentéseket főbizottságilag megtárgyalva hamarosan készen álltak a „reform anyagok”. 1832 azért sem tekinthető a reformkor kezdetének – ahogy újabban egyes álláspontok vélik – mivel igaz ugyan, hogy ez volt az első diéta, amelyen sok halasztás után plenárisan terítékre kerültek az ország „közpolitikai” állapotának, bírósági, úrbéri és tanulmányi viszonyai átalakításának ügyei, ám e munkák bizottsági szinten már 1828-tól megkezdődtek.

A legnehezebb döntés az volt, vajon újabb munkacsoportot hozzunk-e létre, vagy egyedül kezdjek a hat diéta – mint utóbb kiderült mintegy 3100 – tagja, követe életadatainak feldolgozásához. Hamarosan be kellett látni, hogy a feldolgozandó személyek ismeretlensége sokkal nagyobb arányú, mint az 1848-49. évi országgyűlés esetében volt, és a kutatás sokféle forrását is célszerűbb „központilag”, egy személy által feltárni a zömmel budapesti közgyűjteményekben, mint felosztani a munkákat. Gyorsan kiderült az is, hogy lehetetlenség „teljes”, az összes szereplő politikai pályája állomásait taglaló életrajzokat írni, mivel eddig csupán nyolc-tíz vezető politikusról készültek eddig alapos életrajzok (Deák, Kölcsey, Wesselényi, Eötvös, Teleki, Szemere, Batthyány és mindenkifelett Kossuth és Széchenyi). A korszakra jellemző „nagy ember szindróma” túlhaladásáról akkor beszélhetünk, ha nem csupán néhány újabb „hérosz” életrajz készül (Klauzálé például nagyon hiányzik), hanem képet kapunk a „helyi hősök” ezreiről is, akik egy-egy vármegyében, városban vezető reformerek voltak. Az ő tevékenységük, támogatásuk nélkül nem lehetett volna sikeres a mozgalom.

Az első feladat a hat diéta (1825-27, 1830, 1832-36, 1839-40, 1843-44, 1847-48) tagjainak, követeinek a megállapítása volt. A kutatás kitűnő forrásai voltak az említett, 1790 óta ki nyomtatott névjegyzékek. Közös jellemzőjük, hogy nem betűrendben, hanem a rendi csoportok – ülésrendet is meghatározó – szigorú hierarchiáját betartva közlik a résztvevők

nevét. Ezt feltétlenül meg kellett tartanunk, mivel a rangsor és az egyenlőtlenség determinálta a csoportok képzését. Nem kevesebb, mint 20 diétai rendi csoportot különböztethetünk meg, az alábbi sorrendben:

A) A felsőtábla tagjai

- I. Magyar királyok és nádorok - királyi helytartók 4 személy
- II. Római katolikus érsekek és megyés püspökök, görög katolikus püspökök 48
- III. Római katolikus címzetes és választott püspökök 29 személy¹
- IV. Pannonhalmi (szentmártoni) bencés apátok, jászóvári premonstrei prépostok 5
- V. Görög ortodox egyházi érsekek és püspökök 15
- VI. Zászlósúruk, Magyarország főméltóságai 23² személy
- VII. A Szent Korona őrei 8³
- VIII. Magyarországi valóságos főispánok 83⁴
- IX. Horvátországi és szlavóniai vármegyék valóságos főispánjai 14
- X. Horvátország követei a felsőtáblán 5
- XI. Fiume és a Magyar Tengeremlék kormányzói 2⁵
- XII. Jelen levő nemzeti és honfű mánások (regalisták) 365⁶
- XIII. Meghívott nemzeti és honfűsített mánások, főpapok, főispánok, akik az országgyűléseken mindig távol voltak, de képviseltették magukat 552 személy
- XIII/B meghívott mánások és özvegyek, akik képviseltették, de (valószínűleg hibás névalakjuk miatt) azonosításuk nem sikerült („fantomok”) 15 személy

B Az alsótábla követei, képviselői

- XIV. Királyi személyenőkök és a Királyi Tábla tagjai (ítélőmeseterek, ülnökök, királyi jogügyigazgatók a báró és prelátus ülnökei nélkül, akik a felsőtábla tagjai) 74⁷ személy
- XV. Horvátország követei az alsótáblán 10⁸ személy
- XVI. Az egyházi rend követei (káptalani kanonokok, apátságok, prépostságok) 136⁹ személy
- XVII. A magyarországi, szlavóniai és partiumi vármegyék követei: 446¹⁰ személy magyarországi, 22 fő szlavón és 11 fő partiumi vármegyék követe
- XVIII. Szabad kerületek követei (Fiume szabad kikötőváros és Magyar Tengeremlék, Jász-kunság, Hajdúvárosok, Túrmező): 35 személy

¹ Közülük 24 személy megyés püspök lett.

² Közülük 15 személy főispán is volt.

³ Ebből 1 személy fiumei kormányzó is volt.

⁴ 21 személy főméltóság (zászlósúr) lett.

⁵ 1 személy (Ürmény Ferenc) koronaőr és főispán is volt, e méltósága a legnagyobb jelentőségű.

⁶ 325 csak regalista, 29 személy magasabb rangot viselve is tag lett.

⁷ Közülük 44 személy más minőségben is: 27 vármegyei, 1 Horvátország alsótáblai követe, 1 vál. püspök, 1 főispán.

⁸ Közülük 2 személy felsőtáblai követ, 1 főispán lett.

⁹ Közülük 12 megyés, 9 választott püspök lett.

¹⁰ Közülük 7 személy több vármegyében is követ lett.

XIX. Szabad királyi és bányavárosok követei: 310 személy

XX. Távol levő főurak, főpapok és káptalanok képviselői: 1241¹¹ személy

A hat diétán a felsőtáblán összesen 521 főrangú személy jelent meg, 552 meghívott pedig képviseltette magát, az alsótáblán 2056 követ és képviselő, ez mindösszesen 3129 személyt jelent a két rendi csoportban is szereplők duplázódásának leszámításával.

A névcikkek első része a személy genealógiai adatait tartalmazza. Célunk az volt, hogy bemutassuk a család három generációját. Milyen rendű és rangú, foglalkozású szülei, testvérei, házassági kapcsolatai voltak, gyermekei kikkel házastal, milyen tanulmányokat, foglalkozást folytattak, tisztségeket töltöttek be. A tradicionális genealógia szabályai szerint az életadatok többgenerációs részletezése alapvető, a tanulmányoké nem szükséges, a foglalkozást, tisztséget pedig elég a legmagasabb ranggal jelezni. A munka során úgy láttam, helyes, ha például a testvérek, gyermekek tanulmányaira, foglalkozására vonatkozó fellelt új adatokat is beillesztem a genealógiai adatok mellé, mert így érzékelhető a mikrotársadalmi kapcsolatok és mobilitás.

A tanulmányok feltárása és bemutatása a prozopográfia szabályai szerint kötelező. A törvényhozás tagjai mint országos politikai elit számára elengedhetetlen követelmény volt a jogi végzettség. A királyi meghívók a szabad királyi városokat, sőt a káptalanokat is felszólították, hogy jogban jártas követeket küldjenek. A jogi képzettség a személyek azonosítása során nagy segítséget jelentett, hiszen a diétai névjegyzékek az ifjú absentium ablegatusoknak csupán a nevét közlik, jó esetben helyesen és előnévvel, az ügyvédi vizsgák jegyzékei alapján azonban biztosabban megválaszolható, ki is az illető. Szögi László és munkatársai évtizedes munkája révén ma már rendelkezésünkre áll a felsőoktatás-történeti kiadványok sorozatának több kötete, például a bécsi egyetem, a kolozsvári, a nagyváradi, a pozsonyi jogakadémiák hallgatóinak gazdag adattáraival. E kötetek – továbbá a pápai református kollégium diákjairól Köblös József által összeállított mű – valójában szintén prozopográfiai munkák, csak a csoportképzés szempontja más. Reméljük, folytatódnak az ilyen jellegű kutatások, és a győri, kassai királyi akadémiák, vagy a debreceni és sárospataki református kollégiumok hallgatói adattárainak kiadása is megvalósul. Végül törekedni kell a középfokú oktatás intézményeinek megállapítására is, amit a gimnáziumi, líceumi anyakönyvek (a leghíresebb, a pesti piarista gimnáziumé számítógépen feldolgozott), továbbá a nyomtatott iskolai értesítők névsorai alapján lehet elvégezni. Nehezebben állapítható meg, ha az ifjakat magántanárok képezték.

A politikai elit adattárának legjellemzőbb fejezete a személyek közpályáját hivatott bemutatni. Magától értetődően más módszerrel kell elvégezni ennek összeállítását, mint hagyományos archontológiai munkáknál, hiszen azok egy-egy

¹¹ Közülük felsőházi tag lett 50 személy (5 főpap, 1 főispán, 41 mánás, 2 koronaőr, 1 horvátországi követ), alsótáblai követ lett 118 személy (4 királyi táblai, 2 horvátországi, 15 káptalani, 59 vármegyei, 2 sz. kir.-i, 36 városi követ).

kormányzati, önkormányzati, egyházi, esetleg egyetemi testület, intézmény tisztviselőinek a nevét, hivatali idejét közlik, itt viszont a pályafutást, a karriert kell minél pontosabban feltárni és nyomon követni a gyakornokságtól a nyugdíjazásig. Talán nem vitatható, hogy ez még a tradicionális archontológiánál is nehezebb.

Milyen erre a célra felhasználható forrásai vannak a koroknak? Talán nem túlzás azt mondani, hogy túl sok, de nem mindig elég. Ha a főméltóságok, főispánok, vármegyék vagy városok tisztviselőinek névsorait állítjuk össze, általában rendelkezésre áll néhány speciális forrástípus vagy összefoglaló dokumentum (tisztújítási, beiktatási közgyűlési jegyzőkönyvek, tisztviselői nyilvántartások). Ezekon túl az országos politikai elit ezernyi tagjára a legfőbb és legáltalánosabb források a név- és címtárak, országos és vidéki kalendáriumok, de a nagyobb városok címkönyvei, az egyházmegyék sematizmusai fejezeteiként a 18. sz. végétől évente közölték a magasabb rangú egyházi, felsőbb hivatali és bírósági, vármegyei, sőt városi tisztviselőket (pl. *Nemzeti Kalendárium*, *Hazai Vándor*, *Pesther Ofner Wegweiser*). Ezek több évtizednyi évfolyamának átnézése és a csoportok tagjaira vonatkozó adatok ki-gyűjtése igazi pepecselés, de végül jó eredményre vezethet. Az 1830 utáni évektől az újságok is közzétették a fontosabb kinevezéseket, előléptetéseket, áthelyezéseket, nyugdíjazásokat, a legtöbbet a *Pressburger Zeitung*, majd 1841-től a *Pesti Hírlap*.

Mi tekinthető a „közpálya” állomásának? Egy személyi adattár akkor jár el helyesen, ha nem válogat ki bizonyos foglalkozás- és állástípusokat, hanem minden megélhetési módot, tisztséget, illetve közszereplést összegyűjt. Az almanach így az egyházi, dikasztériumi (kormányiszéki), felsőbírósági, vármegyei, kerületi, városi tisztségek, vagy az ügyvédkezés mellett sok más foglalatosságra is kitért. A legfontosabb az 1812 előtti vagy 1848–49-es, majd 1861-es és későbbi országgyűlésnek két tábláján betöltött követi, képviselői megbízatás. Fontos a katonai pálya is, különös tekintettel az 1848–49. évi szabadságharcban való részvételre (Bona Gábor alapvető jelentőségű munkái alapján), továbbá nem hanyagolható el a kaszinói, társulati, tudományos vagy művészeti egyesületi tagság sem.

Végül egy életpályának, egy személy tekintélyének, elismertségének fontos jellemzői az örökölt vagy saját érdemekkel elnyert címek, rangok, kitüntetések, amelyeknek szigorú odaítélési kritériuma és hierarchiája volt. Korabeli kalendáriumok is közölték a legmagasabb, királyilag adományozott címek (pl. Szent István-rend, aransarkantyús vitézi cím, királyi familiáris/udvarnok) tulajdonosait, akik emellett például a királyi tanácsosság fokozatait is elérhették és külföldi katonai rendek tagjaivá, kitüntetések birtokosaivá is válhattak. Ezzel a falerisztika segédtudományát is bekapcsoltuk a prozopográfia által hasznosítottak körébe.

Az almanach legolvasmányosabb részei a titkosrendőri jellemzések. Már az 1848–49. évi szabadságharc parlamentje tagjai életrajzainak összeállításakor is – több szerzőtárs ajánlására – feltártuk a Hadtörténelmi Levéltárban kutatható bécsi titkosrendőrségi kartonokat, amelyek két csoportja a politikailag gyanús, illetve a gyanú felett álló (*politisch verdächtig/unverdächtig*) minősítésű 1848 előtti közszereplő

vagy közhivatalnok személyekre vonatkozott. A kartonokra a néven, életkoron, családi állapoton, lakhelyen kívül gondosan feljegyezték az illetők által 1848 előtt, a „rebello” alatt, esetleg 1849 után a császári kormányzatban betöltött tisztségeket, a politikai szereplést, a hadbírószági ítélet jellegét, a rendőri megfigyelés megállapításait és annak feloldását. A bécsi titkosrendőrségnek a birodalom minden szegletére kiterjedő működése II. József korától folyamatos volt. Így a reformkorból is nagy tömegű titkosrendőri iratanyag maradt fenn, közülük témánk számára legérdekesebbek a Joseph von Sedlnitzky rendőrminiszter számára Leopold Ferstl vezetésével a pozsonyi országgyűléseken működő ügynökhad által írt „jellemzések” (*Charakteristik*), összefoglalások a diéták tagjairól, követeiről (csak a sok száz ifjú absentium adegatus zömét mint statisztát hagyták ki). Jelölik a körülbelüli életkort, a feleségeket és befolyásos rokonokat, a betöltött tisztségeket, a vagyoni, jövedelmi viszonyokat. A politikai jellemzéseket az uralkodóhoz és kormányzathoz való feltétlen hűséges magatartás határozta meg, a feltétlen lojalitástól való legkisebb eltérést már negatívan értékelték és ezt a „pártosságot” a politikusok szakmai felkészültségére, műveltségére, tekintélyére is kiterjesztették. Kevés ellenzékiről írtak jót e téren is. Ismertették a tag vagy követ országos és kerületi üléseken mutatott aktivitását, passzivitását, leadott szavazatait és végül minősítették: szélsőjobb, jobbközép, centrum, balközép, szélsőbal vagy politikailag indifferens.

E források értékelésének két fontos tanulsága van. Egyrészt nemcsak az ellenzéki patriótákról, hanem a „gutgesinnt” személyekről is elkészültek a jellemzések, másrészt a bennük foglalt minősítések alapul szolgáltak a bécsi és hazai uralkodó köröknek az ellenzékiek félreállítására, sőt megbüntetésére, ám a lojalistáknál is kipuhították, milyen cím- és rangbeli emelkedésre, hivatali kinevezésre, előléptetésre vágnak – és íme, rövidesen sok ilyen kívánság teljesült is. Hangos ellenzékiet is meg lehetett vásárolni ily módon. A prozopográfia brit klasszikusai bizonyára nagyon örültek volna, ha hasonló források magyaráznák náluk is a politikai hátteret, de a klaszszikus demokráciától mindez idegen volt.

A prozopográfia új módszerei a számítógépek kora követelményei és lehetőségei szerint megújíthatják a nagy hagyományú történeti segédtudományokat.

Irodalom

I. fejezet

Bara Zsuzsanna: Az ismeretlen prozopográfia. *Neveléstörténet* (2007) 1–2. sz.

Engel Pál: Archontológia – Prozopográfia. In: A történelem segédtudományai (Szerk. Bertényi Iván.) Bp., 1998. 29–39.

Héjja Julianna Erika: Vármegyei archontológiai és prozopográfiai kutatások (XVIII. század–1950). Módszertani tanulmány. Gyula, 2010.

Claude Nicolet prozopográfia definíciója: <http://users.ox.ac.uk/~prosop/prosopdefinition.htm> (Utolsó letöltés: 2013. márc. 31.)

II. fejezet

History of Parliament Trust, ill. a The House of Commons kötetek életrajzai a világhálón is.
<http://www.histparl.ac.uk> <http://www.historyofparliamentonline.org>
 Stone, Lawrence: Prosopography. Daedalus, 100 (1971) 46–76.
http://www.history.ac.uk/makinghistory/historians/stone_lawrence.html
<http://www.jstor.org/discover/10.2307/> (Utolsó letöltés 2013. ápr. 3.)
 Namier, Lewis: http://www.history.ac.uk/makinghistory/historians/namier_lewis.html (Utolsó letöltés 2013. ápr. 3.)

III. fejezet

Országgyűlési Könyvtár Magyar Parlamenti Gyűjtemény [Naponként való jegyzései az 1790., 1792., 1796., 1802., 1805., 1807. esztendőben ... rendelt Magyar ország gyűlésének...]
 [Posony szabad királyi városába 1808., 1811. esztendőben rendeltetett ... Magyar ország gyűlésének jegyzőkönyve] 2 db Lajstroma A Magyar Ország 's hozzá kapcsolt Részek Státusainak és Rendeinek,
 [Név, és lak-könyve, az 1825., 1830., 1832., 1839., 1843., 1847. évre Posony várossában Ország-gyűlésre egybegyűlt Magyar Ország Karainak és Rendeinek]
 Az 1848. évi július 2-ára egybehívott Nemzeti Gyűlés képviselőinek 's a Felső Ház tagjainak név-' s lak könyve Pest, 1848.
 Történeti almanachok
 1884–1944 közötti (Sturm-féle) Országgyűlési Almanachok (22 kötet)
<http://www3.arcanum.hu/almanach/opt/a081030.htm?v=pdf&a=start>

IV. fejezet

Bona Gábor: Hadnagyok és főhadnagyok az 1848/49. évi szabadságharcban. I–III. k. Bp., 1998–1999.
 Bona Gábor: Kossuth Lajos kapitányai. Bp., 1988.
 Bona Gábor: Tábornokok és törzstisztek az 1848/49. évi szabadságharcban. 3. jav. kiadás. Bp., 2000.
 Jónás Károly–Villám Judit: A Magyar Országgyűlés elnökei 1848–2002. Bp., 2002.
 Országgyűlési almanach. Történelmi sorozat (1944–1949) (Főszerk. Vida István–Marelyin Kiss József.) Bp., 1994–2005. 3 kötetben
 Történeti almanach sorozat 1944–1949
<http://www.ogyk.hu-ekönyvt/mpgy/alm/almanach-1944-45,1945-47,1947-49/index/html>
 Jelenkori almanach sorozat 1990–2012
 Országgyűlési almanach 1990–2012 (Főszerk. Marelyin Kiss József.) Bp., 1993–2012.
 Az 1848/49. évi első népképviselői országgyűlés történeti almanachja. (Szerk. Pálmány Béla.) Magyar Országgyűlés, Bp., 2002.
 Pálmány Béla: A reformkori magyar országgyűlések történeti almanachja 1825–1848. I–II. k. Argumentum Kiadó–Országgyűlés Hivatala, Bp., 2011. [Recenziók: Kecskeméti Károly Levéltári Szemle, 61 (2011) 4. sz. 31–35.; Sebők Richárd, Századok, 146 (2012) 6. sz. 1501–1505.; Szluha Márton, Turul, 84 (2011) 4. sz. 148.]
 Kereskényi Dávid: A reformkori politikusok új almanachja. Beszélgetés Pálmány Bélával. Honismeret, 39 (2011) 6. sz. 54–57.
 Varga Júlia: A Kolozsvári Királyi Líceum hallgatósága 1784–1848. Felsőoktatás-történeti kiadványok. Új sorozat. Bp. 2000.
 Varga Júlia: A Nagyváradi Jogakadémia (1780–1848) és a Püspöki Szeminárium (1741–1848) hallgatósága. Felsőoktatás-történeti kiadványok. Új sorozat. Bp., 2006.
 M. Novák Veronika: A Pozsonyi Jogakadémia hallgatósága 1777–1848. Felsőoktatás-történeti kiadványok. Új sorozat. Bp., 2007.